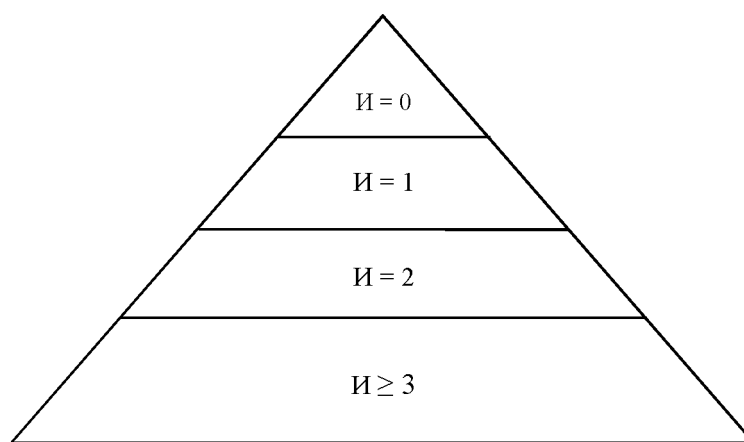

света», «Ледэлектрика», «Комплектзапчасть», «Максилайт». На следующей ступени пирамиды представлены названия организаций, семантическая структура которых состоит либо из одного компонента информирующего характера, либо из двух компонентов, один из которых является ядерным, несущим основную смысловую нагрузку, а второй является символическим, не передающим каких-либо сведений об организации: «Олди Свет», «Таврида Электрик», «Энерго-Фокс», «Молодцов А. Н.». Вершину пирамиды составляют наименования, относящиеся к символическим, то есть ни один компонент семантической структуры не сообщает каких-либо сведений о компании. К этой же группе наименований относятся и аббревиатуры: «Амитро», «Бомен», «Валарис», «ГСП-Бел». Полученные результаты можно представить графически следующим образом:

В данном примере «И» является показателем информативности, а числовое обозначение отражает количество фактов об организации.

Таким образом, наименования компаний, представленных в сфере электрооборудования, можно классифицировать как по количественному, так и по качественному признаку, в зависимости от того, какую информацию и в каком объеме номинирующий субъект передает целевой аудитории.

А. М. Якушава (Мінск)

СЛОВАЗЛУЧЭННІ З ПРЫСЛОЎЯМІ СТУПЕНІ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ (на прыкладзе твораў І. Шамякіна)

Недастатковасць марфалагічных і лексічных сродкаў для выражэння разнастайных ступеней інтэнсіўнасці кампенсуецца ў значнай меры сінтаксічнымі адзінкамі – словазлучэннямі, у якіх функцыю галоўнага кампанента выконвае дзеяслоў, якасны прыметнік або назоўнік, а функцыю залежнага кампанента – прыслоўе ступені і меры. Прыслоўі ў спалучэнні з дзеясловамі, якаснымі прыметнікамі, назоўнікамі, дзеепрыметнікамі, прыслоўямі, дзеепрыслоўямі і займеннікамі выконваюць не толькі граматычную ролю, але

і ролю дадатковых сэнсавых паказчыкаў, дазваляюць удакладніць значэнне. У семантычную групу прыслоўяў ступені і меры ўваходзяць акалічнасныя прыслоўі, але выкарыстоўваюцца і якасныя, таму што яны сінтэзуюць экспрэсіўную ацэнку і паказчык інтэнсіўнасці праяўлення прыметы. Асабліва гэта назіраецца пры выражэнні надзвычай высокай ступені якасці. Наша ўвага накіравана на разгляд сінтаксічных сродкаў выражэння ступеней праяўлення якасці, галоўным з якіх з’яўляецца спалучэнне дзеяслова, прыметніка, назоўніка з залежным ад яго прыслоўем, якое абазначае ступень або колькасць. Колькасныя прыслоўі размяшчаюцца прэпазітыўна ў адносінах да прыметнікаў і дзеясловаў (з якімі часцей за ўсё спалучаюцца), а постпазіцыя ўспрымаецца ўжо як інверсія, што надае пэўную экспрэсію і эматыўнасць мастацкаму слову: *Узрадаваўся, што галава не атупела зусім – варушацца шарыкі* [1, с. 54]. Прыслоўі ступені абазначаюць характар інтэнсіўнасці прыметы і пры спалучэнні з прыметнікамі і дзеясловамі аб’ядноўваюцца семантычным кампанентам якасці, які праяўляецца ў большай ці меншай ступені. Найбольшай частотнасцю валодаюць словаспалучэнні з прыслоўямі *вельмі, амаль, зусім, трохі, крыху*. Прыслоўі ступені – важны сродак стварэння экспрэсіі ў мастацкім тэксце, дзе яны спалучаюцца з прыметнікамі і дзеясловамі для характарыстыкі знешняга выгляду людзей, іх паводзін і стану: *Але вельмі ўжо простая прычоска – гладка зачэсаная назад і сабраная ў куксу светлыя валасы ...* [2, с. 179]. *Але як не хвалявацца, калі бачыў, што дарагі чалавек траціць сілы: зусім спалатнеў твар, пасінілі вусны ...* [1, с. 95]. *Ён вельмі прыгожа гаварыў аб новым жыцці, аб новай вёсцы ...* [3, с. 265]. *Бацька чатырох дачок зусім расчуліўся* [1, с. 95]. *Ёсць у нас дужа сярдзіты стары – фізік, які чамусьці проста, здавалася, ненавідзеў нас, маладых настаўніц* [4, с. 41]; або апісання прыродных замалёвак ці навакольнага асяроддзя: *Але гэта не аднастайная роўнядзь, на якой няма за што зачэпіцца позірку і якая мае вельмі сумны выгляд увосень* [2, с. 50]. *І ад таго [лес] здаваўся вельмі мірным, прадвызначаным на радасць чалавеку* [1, с. 156]. *Вось яна: нешырокая, але доўгая дзялянка, паўз квартальную прасеку, у абкружэнні больш сталага лесу з роўнымі радамі не надта высокіх, але дзябёлых, прыгожых, з белаватай карой, з густымі шапкамі галя маладых дубоў* [2, с. 123]. *Аляксей падхопліваецца, садзіцца, глядзіць на прыгожыя прырэчныя вербы, на вёску, вялікую і нейкую крыху бязладную, раскінутую* [2, с. 50]. У мове мастацкай літаратуры адзначана канструкцыя, якая выражае або падкрэслівае роўную меру праяўлення прыметы. Залежным кампанентам у яе складзе з’яўляецца суадноснае па сэнсе прыслоўе *роўна*: *лажыліся на зямлю роўна*. Па сваёй семантыцы прыслоўе *роўна* валодае неабмежаванай спалучальнасцю, хоць аналіз тэкстаў мастацкай літаратуры выявіў нямнога такіх спалучэнняў.

Для выражэння значэння паўнаты, цэласнасці і вычарпальнасці праяўлення прыметы выкарыстоўваецца канструкцыя з прыслоўем *зусім*: *«Пла?.. – хацеў спытаць Лагун і не скончыў слова, твар яго перасмыкнуўся, чалавек-асілак зусім на-дзіцячому ўсхліпнуў, па шчоках, пабітых некалі ў маленстве воспай, пацяклі слёзы»* [4, с. 318]. *Зусім добра!* [4, с. 226].

А потым, на фоне акна, дзяўчына ўбачыла, што ў яго амаль зусім белая галава [2, с. 141–142]. Канструкцыі з залежнымі прыслоўямі (*крыху, ледзь, ледзьве, бадай, трохі, трошкі, амаль*), якія выражаюць даволі значную колькасць семантычных адценняў, звязаных з паняццем непаўнаты, невычарпальнасці або недастатковасці якасці, у лексічных адносінах неаднародныя і вельмі стракатыя па сваёй структуры. Найбольшай сінтаксічнай спалучальнасцю з прыслоўяў дадзенай групы характарызуецца прыслоўе *амаль*, якое выражае некаторую недастатковасць да нормы: *віселі амаль нерухома; амаль кожны дзень; непасрэднасць, амаль дзіцячая; працягнула тонкую, амаль празрыстую далоню да яго; амаль зусім белая галава; навокал амаль першабытная прырода; па-святочнаму адзетая, прыгожая, амаль вясёлая; амаль стогнучы*. Па частаце ўжывальнасці ў даследаваных тэкстах пасля прыслоўя *амаль* ідуць канструкцыі з прыслоўем *крыху*, якое абазначае нязначную ступень, частковасць праяўлення якасці: *вёску, крыху бяладную, крыху мутныя вочы, крыху стомленым голасам*. Прыслоўе *ледзь (ледзьве)* – сінонім да прыслоўя *крыху*. Розніца паміж імі ў тым, што *ледзь* выражае яшчэ меншую ступень праяўлення якасці, чым *крыху*: *ледзь бачную, сярэбраную вяровачку; ледзьве шамкаў*. Але па сваёй семантыцы гэтыя прыслоўі вельмі блізкія. Астатнія прыслоўі гэтай семантычнай групы прадстаўлены значна меншай колькасцю прыкладаў. Ужываюцца яны ў прэпазіцыйным становішчы ў словаспалучэнні: *бадай жа з бацькоўскай клапатлівасцю, бадай весела, трохі мяшком ляпнуты, трохі як бы стомленая, як бы трохі прыжмураныя вочы, ужо трошкі загрубелыя*. Значэнне вельмі высокай ступені інтэнсіўнасці прыметы выражаецца сінтаксічнымі канструкцыямі з прыслоўямі *надта, вельмі, дужа, надзвычай, надзвычайна, незвычайна*. Прыслоўі *надта, надзвычай, надзвычайна, дужа* спалучаюцца практычна з усімі якаснымі прыметнікамі: *надта высокіх дубоў, надзвычай звяглівы сабакка, жыццё здавалася надзвычай прыгожым і цікавым, надзвычайна акуратнай і чыстай, дужа сярдзіты стары*. Найбольш частотнае ў даследаванай намі літаратуры прыслоўе *незвычайна* спалучаецца практычна з неабмежаванай колькасцю дзеясловаў: *адзецца незвычайна, незвычайна адбіваўся, незвычайна пахлі*. Для падкрэслівання вельмі высокай ступені інтэнсіўнасці і паўнаты праяўлення прыметы ўжываецца стылістычна нейтральнае прыслоўе *вельмі*, якое звычайна выкарыстоўваецца ў ад’ектыўных і дзеяслоўных канструкцыях: *вельмі здаваўся мірным; вельмі прыгожа гаварыў; прыгожа ж вельмі ён выступаў; вельмі каштоўную пасудзіну; вельмі дзіўнымі поглядамі; вельмі бліжкім, родным чалавекам; вельмі хітрае нападзе; вельмі ўжо простая прычоска; вельмі сумны выгляд*.

Значэнне празмернасці прыметы перадаецца канструкцыямі з прыслоўямі *занадта, залішне*. Звычайна залежнае слова ў гэтых канструкцыях знаходзіцца ў прэпазіцыі, прычым на яго нярэдка падае лагічны націск: *занадта дагледжаная барада*. Прыслоўе *залішне* ярка стылізавана, бо ўказвае на суб’ектыўна ўспрымаемую меру якасці: *... і я адказаў на дзіва смела, можа нават залішне мнагаслоўна – не па-салдацку* [4, с. 277].

Прыслоўі ступені, што распаўсюджваюць якасныя прыметнікі ў сінтаксічных канструкцыях, належаць да катэгорыі акалічнасных па значэнні і сінтаксічнай функцыі. Значэнне розных ступеней прыметы, інтэнсіўнасці праяўлення якасці можа быць выражана і ў спалучэнні з якаснымі і якасна-акалічнаснымі прыслоўямі. Такія прыслоўі адначасова ўказваюць на якасць якасці і на паўнату ці інтэнсіўнасць яе праяўлення. Асабліва часта такія прыслоўі ў сінтаксічных канструкцыях выкарыстоўваюцца для абазначэння празмернасці і вельмі высокіх ступеней якасці, напрыклад: *Над сасняком вісеў ненатуральна жоўты месяцык і каля яго фантастычна яркая зорка – планета, пэўна* [1, с. 312]. *Ён хворы, страшэнна кашляе* [4, с. 302]. *І толькі, калі напісанае прыгожа і чыста, без адзінай кляксы, было перапісана ў трэці ці нават у чацвёрты раз, ён прачытаў ліст яшчэ раз ...* [3, с. 278]. *Я не магла больш трываць, я не магла глядзець на яго, бачыць яго агідны, заўсёды чыста выгалены твар ...* [4, с. 21].

Агляд словаспалучэнняў з прыслоўямі ступені паказвае, што ў беларускай мове існуе развітая сістэма сінтаксічных сродкаў для выражэння разнастайных ступеней інтэнсіўнасці прыметы, уласцівай прадметам. Паколькі прыслоўі ступені, інтэнсіўнасці і паўнаты праяўлення прыметы не складаюць марфалагічна кампактнай групы, таму словазлучэнні з імі характарызуюцца сінаніміяй і ўзаемазамяняльнасцю.

ЛІТАРАТУРА

1. *Шамякін, І. П.* Збор твораў : у 23 т. / І. П. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 2011. – Т. 5 : Аповесці, 1988–1993.
2. *Шамякін, І. П.* Збор твораў : у 23 т. / І. П. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 2010. – Т. 2 : Апавяданні, 1953–2003.
3. *Шамякін, І. П.* Збор твораў : у 23 т. / І. П. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 2010. – Т. 1 : Апавяданні, 1944–1951.
4. *Шамякін, І. П.* Збор твораў : у 23 т. / І. П. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 2011. – Т. 3 : Аповесці, 1945–1970.